

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

FORENING & MUSEUM

Nr. 3 2016

Gør lokalhistorien levende

Vor lokalhistorie skal gøres levende og vi er heldigvis allerede i gang; se blot Sundtoldsmarkedet, som år efter år bliver mere populært og samler flere og flere interesserede. Med tiden vil markedet kunne udvikle sig til en årlig international begivenhed, som kan markedsføre sig sammen med Hamlet og Kronborg.

I Gilleleje har de for mange år siden forstået at levendegøre byens historie med en vandring rundt i byens gader, hvor der udspiller sig forskellige autentiske scener fra det gamle Gilleleje og helt op til i dag.

Et af de spil, der står klart og mest bevægende for mig er 2013, hvor jødeflugten i oktober 1943 blev synliggjort på en måde, som bevægede os alle, og dermed blev interessen for at læse og følge op på emnet skabt.

Det, som Gilleleje skaber, kan vi naturligvis også gøre i Helsingør. Det kræver blot et samarbejde med museet, museumsforeningen og de mange, som synes det er spændende at formidle og synliggøre vor fortid.

Ved at gøre historien levende, vækker vi interesse for museumsbesøg og opsøgning af den mangfoldige litteratur om vor egn.

Vi er i gang, men lad os intensivere vore bestræbelser så får vi også ungdommen til at interessere sig for deres baggrund.

Erik Trolle

Mange malere har i tidens løb skildret udsigten over Helsingør set fra området omkring Borrevold og Trykkerdammen. Det her viste maleri adskiller sig imidlertid væsentligt fra de andre, da den os desværre ubekendte maler her har ladet sig betage af de to nye bygninger, der er kommet til at dominere byens sydlige havnefront efter at det store toldkammerpakhus blev nedrevet i 1890 for at give plads til den nye jernbanestation ved havnen og et helt nyt toldkammer. Samtidig med opførelsen af stationsbygningen blev også et helt nyt posthus opført i 1890-92. Det lidt naivistiske usignerede og udaterede maleri er udført omkring 1895, da Olai stadig mangler sit spir, der kom til i 1897. Privateje.

FORENING & MUSEUM

Lars Bjørn Madsen (ansv.)
Torben Bill-Jessen
Eva Arnsfelt
Maibritt Bager
Erik Trolle

Tryk: Nofoprint, Helsingør
Lay-out: Lars Bjørn Madsen 2016

Forening & Museum

er et medlemsblad for Helsingør Museumsforening og udkommer med 4 numre om året i februar, maj, august og november.

Stof til bladet indsendes til (lbm64@helsingor.dk)

eller pr. brev til

Helsingør Bymuseum,

Sct. Annagade 36,

3000 Helsingør,

tf: 4928 1800.

Helsingør Museumsforening

Formand: Torben Bill-Jessen

Næstformand: Tom Sinding

Kasserer: Flemming Jensen

Eva Arnsfelt

Maibritt Bager

Bent Jensen

Ingrid Dora Jarnbjer

Elisabeth Thorsen

John Zilmer

www.helsingormuseumsforening.dk

Nye medlemmer

kan indmelde sig ved

henvendelse til

administrationen på

Helsingør Bymuseum

(Mai Larsen-Jensen)

Tlf: 4928 1800

Venskabskredsen i Helsingør

af Maria Rehling Refer

Breve 1834 fra Herman Rehling til kusinerne i Helsingør

I sommeren 1833 ankom familien Rehling til Danmark fra den danske koloni Tranquebar i Sydindien. Den danskfødte jurist Johannes Rehling (1775-1841) havde efter 28 års tro tjeneste som embedsmand i Tranquebar efter flere udsættelser endelig fået bevilget en midlertidig rejse for sig og sin i familie til Danmark. Rejsen, som foregik med sejlskib syd om Afrika, tog op mod et halvt år. Det var en meget bekostelig rejse, som var bevilget af den enevældige kong Frederik VI, som en slags rekreationsrejse til den noget skrantende 58-årige embedsmand.

Med sig til Danmark havde J. Rehling sin hustru Metta Marie (1796-1860) på 39 år og de 4 yngste børn: den 14-årige Johan, den 12-årige Adolph, den 8-årige Augusta og den 7-årige Mantze. Deres 5

ældste sønner var i henholdsvis i 1825 og 1929 sendt til skoleopdragelse i Danmark, hvilket ikke var ualmindeligt for udsendte embedsmænds sønner. Da familien ankom, var den ældste nu 25-årige søn August imidlertid allerede rejst tilbage fra Danmark til Indien, hvor han som nyuddannet styrmand havde fået hyre på et af sin onkel Carl Strickers skibe. Under uddannelse i Danmark var stadig den 21-årige Otto, den 19-årige Herman, den 17-årige

Gerhardt og den 15-årige Fritz. Nu skulle de alle endelig forenes i Danmark tillige med den øvrige familie og slægtninge, som hovedsageligt havde hjemsted i Helsingør. Opholdet i Danmark kom til at vare i 14 måneder, fra ankomsten til København i juli 1833 til familiens afrejse i september 1834.

For J. Rehling blev opholdet et længe ventet gensyn med Danmark. I 1805 var han som 30-årig nygift og nyuddannet jurist rejst fra Danmark til Tranquebar, hvor

Den herover viste silhouet, som er klippet af Frantz Liborius Smith, antagelig i foråret 1810, gengives her for første gang. Den forestiller Berthe og Johannes Grub, brygger og købmand i Kongensgade 2 a-c, og Berthes to døtre, Johanne Elisabeth og Ane Kathrine, hver med deres ægtmænd, lodsoldermand og rådmænd Børge Reiersen Lund og løjtnant og senere kaptajn Adolf Frederik Stricker og hver af de to unge pats førstefødte. Privateje.

Metta Marie, datter af kommandanten på Dansborg i Tranquebar, O. Chr. Stricker. Gift med Johannes Rehling. Maleri, muligvis udført af David Monies. Privateje.

han havde fået embede som justinarius og politifoged. Hans unge hustru, Susanne Beckman, som rejste med ham, døde imidlertid i barsels seng i januar 1809, mens den nyfødte August overlevede. I foråret 1810 giftede J. Rehling sig igen med den knap 14-årige Metta Marie, som var datter af kommandanten på Dansborg i Tranquebar, Otto Christian Stricker. Fra 1812-1826 fik Metta Marie og J. Rehling 9 børn, 7 sønner, hvoraf én døde som spæd, og endelig to døtre.

For Metta Marie og de yngste 4 børn blev det deres første møde med Danmark, som de havde hørt så meget om i Tranquebar, og som de var opdraget til at betragte som deres egentlige og elskede fædreland. For de yngste børn blev det desuden deres første møde med deres ukendte brødre i Danmark, som var rejst, da de var ganske små eller endnu ikke født.

Under opholdet i Danmark slog familien sig ned i København, hvor sønnerne i forvejen var indkvarteret privat, gik i skole og var under uddannelse. I København

havde familien venskabelige forbindelser med andre embedsmænd og deres familier, som tidligere havde været i Tranquebar, hvorfra de var vendt tilbage; dette gjaldt ikke mindst den tidligere guvernør, admiral og kommandant U.A. Schönheyder og hans familie.

De familiære relationer i Danmark var derimod meget begrænsede, idet J. Rehlings forældre var døde, allerede mens han var helt ung, og stort set hele Metta Mariens familie befandt sig i Tranquebar – dog med få undtagelser. Metta Mariens storebror Adolf Frederik Stricker (1786-1871) var i Danmark. Han var med sin bror Didrik Stricker i 1796 som 10-årig sendt til skole- og militæruddannelse i Danmark under opsyn af deres farfars bror, Ezekies Stricker, kommandanten på Kronborg i Helsingør. På grund af Englandskrigen blev det ikke muligt for brødrene efter endt uddannelse at vende tilbage til familien i Tranquebar, som kom under engelsk dominans; først i 1916, da kolonien var blevet tilbagegivet til Danmark, rejste Didrik Stricker med hustru og børn tilbage til Tranquebar, hvor han var blevet udnævnt til Major for Infanteriet på Dansborg.

Adolf Frederik forblev imidlertid i Danmark, og det var ham og hans familie, der kom til at udgøre livlinen til Danmark for Metta Marie og hendes familie i Tranquebar, ikke mindst når de gennem breve søgte oplysninger om deres sønner i Danmark. Adolf var blevet udnævnt til løjtnant i 1808 og til kaptajn i 1814. I 1808 var han blevet gift med Ane Kathrine, en datter af den velanskrevne borger, brygger og købmand Friedrich Larsen og Berte f. Nielsdatter, som beboede den store købmands- og bryggergård i Kongensgade 2a-c i Helsingør. Friedrich Larsen døde allerede i 1796, mens døtrene Ane Kathrine og

hendes eneste søster Johanne Elisabeth var små, og deres mor Berte havde da giftet sig med Johannes Grub, med hvem hun førte bryggergården videre indtil hans død i 1811. I 1806 var Bertes ældste datter, Johanne Elisabeth blevet gift med den velanskrevne borger, færgemand og brændevinsbrænder og siden oldermand og rådmand i Helsingør Børge Reiersen Lund, som i 1812 erhvervede ejendommen Stjernegade 17 i Helsingør. Hos dem flyttede Berte ind i

1812, da boet efter Johannes Grub blev gjort op, og hun boede hos datteren og svigersønnen til sin død 40 år senere i 1852.

Adolf Frederik havde således skaffet sig en større og holden svigerfamilie i Helsingør. I 1818 købte Adolf imidlertid møllen i Havnsø - muligvis for at slippe for det hårde soldaterliv på Kronborg¹ - og hertil flyttede han med sin hustru og deres 5 døtre, og her fik de deres to sønner i 1819 og 1821. I 1823, to år efter den sidste søns fødsel og netop som møllen var sat i stand, døde Ane Kathrine ulykkeligtvis. Deres ældste datter Charlotte Amalie (1808-1889) kom da i pleje hos sin mor og onkel, Johanne Elisabeth og Børge Reiersen Lund i Helsingør, mens Adolf Frederik blev boende endnu 5 år i Havnsø Mølle, hvor han giftede sig med tjenestepigen Charlotte Marie Petersen - børnene skulle jo passes; senere breve vidner dog om, at det praktiske ægteskab også blev et lykkeligt ægteskab. I 1828 solgte Adolf Frederik, uvist af hvilken grund, møllen i Havnsø. Han vendte tilbage til Helsingør og kom siden til at bo med sin hustru og sine mindreårige børn i et hus tilhørende Løvenborg ved Holbæk, - men det var i Helsingør og i København, at Metta Marie og familien Rehling mødtes med ham

under deres ophold i Danmark. Siden kom han igen tilbage til Helsingør men som en slagen mand uden udsigt til arbejde - dog med kaptajntitlen i behold!² De fleste af hans børn kom også til at bo i Helsingør, hvor de stiftede familie.

Adolf Frederiks svigerfamilie boede som sagt også i Helsingør. Det drejede sig om hans svigerinde og svoger Johanne Elisabeth og Børge Reiersen Lund, hos hvem Adolf Frederiks svigermor Berthe boede, og hos hvem hans datter Charlotte Amalie havde været i pleje. Gennem Charlotte Amalie og Reiersen Lunds havde Adolf Frederik yderligere fået udvidet sin familie og venskabskreds i Helsingør. Charlotte Amalie var nemlig i 1829 blevet gift med enkemand Ludvig Chr. Kierboe, møller i Cathrine Mølle ved Svingelporten,³ og Reiersen Lunds ældste datter Anne Christine var i 1827 blevet gift med skibsklarerer Ove Elling Galschiøt, som beboede skibsklarerergården i Strandgade 91.⁴ Det var disse familier og denne vennekreds, som familien Rehling blev introduceret til under deres ophold i Danmark. Ja, der var tale om en venskabskreds bestående af familierne Stricker, Kierboe, Lund, Galschiøt og altså den tilstødende familie Rehling. Især ser det ud til, at familien Rehling blev tiltrukket af familien Kierboe, dvs. Ludvig

Dette maleri fra 1835 på en skydeskive i Helsingørs Kongelig Privilegerede Skydeselskab, udført af J.F. Møller; viser Cathrine Mølle for enden af Stengade (nr. 1), som var en hollandsk mølle. Møllen yderst til venstre er en gammel stubmølle kaldet Borups Mølle, der senere blev kaldt Thor Reiersen Lunds Mølle, fordi den var ejet af ham i 1828-1847, og det er da også hans skydeskive, der her er vist. Cathrine Mølle var ejet af Ludvig Christian Kierboe i 1832-1869.

Chr. Kierboe, som blev kaldt »den muntre møller« og hans hustru Charlotte Amalie og deres hurtigt forøgede børneflokk.

At venskabskredsen i Helsingør spillede en central rolle for familien Rehling, bevidnes ikke mindst af en række breve skrevet i perioden april-september 1834 af Metta Marie og J. Rehlings 19-årige søn Herman (1814-1872) til hans kusiner Charlotte Amalie samt Johanne Vilhelmine, en anden af Adolf Frederiks døtre i Helsingør. Brevene, som her præsenteres, er sendt fra København til Helsingør ind imellem familiebesøgene i Helsingør. I brevene er Herman fuld af humor og ungdommelig entusiasme og laver spas med kusinerne i Helsingør; han er en »skjælm«, som hans storebror Otto anfører i en tilføjelse til et af brevene. Der er ingen tvivl om, at Herman efter 5 års uddannelse i Danmark, adskilt fra forældre og små søskende i Tranquebar, var lykkelig over familiens forening i Danmark og begejstret for alle familiesammenkomsterne i Helsingør. Men det var en stakket frist, for efter familiens 14 måneder i Danmark, måtte han sige farvel til Danmark og alle venner og slægtninge, idet han fulgte med familien tilbage til Indien. Herman var ik-

ke udset til at tage en højere embeds-eksamen i Danmark, som hans to store brødre Otto og Gerhardt, men endte med at blive indigo-plantør i Bengalen.⁵ Dette valg af erhverv var oplagt, idet hans far, J. Rehling under familiens ophold i Danmark i første omgang var blevet udnævnt til guvernør i den danske koloni Serampore nær Calcutta i Bengalen. Arbejdet som indigo-plantør blev imidlertid et hårdt liv i et usundt klima, hvilket langt senere breve fra Herman vidner om.

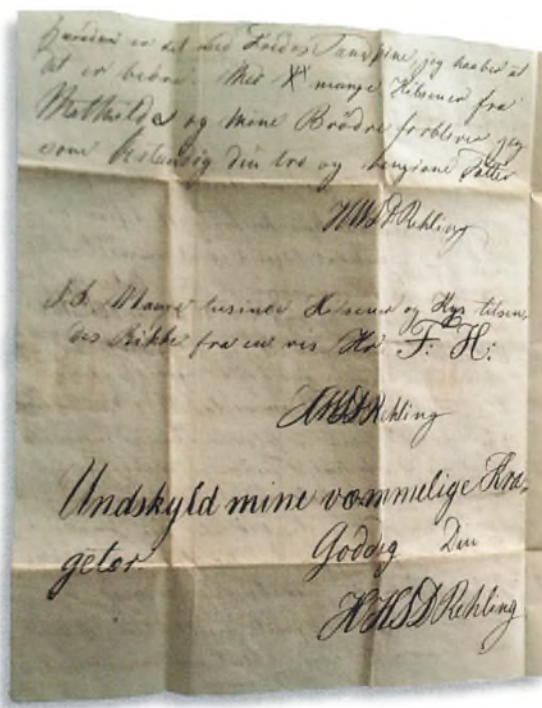
Men nu til de begejstrede breve fra 1834 fra Herman til kusinerne i Helsingør. Brevene er foldebrev af almindeligt skrivepapir, dvs. de er foldet, så de i sig selv udgør både brev og kuvert, som er tillukket med et rødt laksegl - her med Hermans initialer »HR« omkranset af løvgrene. Brevene har udskrift, dvs. har påskrevet modtager og adresse som her: »Madm C.A: Kjerboe - Iste Svingelmølle - Helsingør«, og i nederste venstre hjørne et påskrevet »franco« som bevis for betalt porto. Brevene er skrevet med pen⁶ og sort blæk med sirlig skrift og stor svungen underskrift med alle forbogstaver »HHS DR« eller udskrevne 4 fornavne: »Herman Hans Samuel Didrik Rehling«, og ind imellem er brevene illustreret med sjove tegninger og kruseduller. Herman følger til punkt og prikke den på den tid standardiserede retstavning, så sønnerne må være blevet forsvarligt skoledede. Der er ingen tvivl om, at Herman under familiens ophold i Danmark var blevet udnævnt til at være familiens skriverkarl, hvis opgave det var at sende oplysnin-

ger om besøg, arrangementer, glemte ting, hilsner mm., men der er heller ingen tvivl om, at han var lykkelig for dette hverv. Han forholder sig gennemført humoristisk i brevene – han laver f.eks. sjov med opfundne årstal, datoer og klokkeslæt samt priser, han indfører kæle- og øgenavne for familie og venner og leger med identiteter, og han forholder sig ironisk, f.eks. over for sin fars udnævnelse til »oberst«.

Brevene omhandler familiens ve og vel, gøren og laden, planer om familiebesøg, nyheder fra København, en fødselsdagshilsen i versform, og ikke mindst hans projekt med at udarbejde et »Navneregister« over samtlige familiemedlemmer i venskabskredsen incl. deres fødselsdage. Optagetheden af dette register vidner om vigtigheden af samhørighed med familierne i Helsingør, men er måske lige så meget et udtryk for den smertefulde bevidsthed om den snarlige adskillelse, når familien rejste tilbage til det fjernliggende Indien, og de efter al sandsynlighed aldrig skulle mødes igen. Navneregistret kunne gennem stadfæstelsen af navne og fødselsdatoer fastholde en samhørighed – om ikke andet så i erindringen. På samme måde kan humoren og ironien i brevene tolkes som et mere eller mindre bevidst psykologisk forsvar imod de svære følelser, der måtte være på spil i bevidstheden om den snarlige adskillelse.

Fra den 9.4.1834 foreligger et fødselsdagsbrev fra Herman til hans kusine Charlotte Amalie, som havde fødselsdag 10.4. og blev 26 år.⁷ Herman laver straks fra begyndelsen af brevet sjov: »... Jeg sender Dig hermed det Geburtsdagsvers, som jeg har lovet Dig, da jeg forlod Dig: men Du maae ikke bryde Dig om, naar det er noget gammelt, thi det er 80 Aar siden jeg har digtet det. Det lyder som følger. Til Amalie Kierboe paa hendes 126 aarige Fødselsdag.« Og så følger et langt overdrevet patetisk rimet vers om naturen, som skal rejse sig i al sin magt og vælde for at hyldes hans kusi-

ne kaldet »Malle«; digtet kulminerer med: »Gjentag det Skov og Bjerg og Dale./saa høit som I var splittergale:/ Det er Malle Kierboes Höie Fødselsdag!/Fem Faar og fire Gjeder./gid Malle nyder alle Glæder./ som følge af at være Moder./med sin Christian i Forening/det er saagu min sande mening/ Herman« – og digtet efterfølges af en opfordring til Amalies søstre om at sætte noder til hans »indholdsrige vers.«⁸ Herefter følger en beretning om hjemturen til København, hvor de nær var væltet med vognen, da en af vognens bagfjedre gik itu, men at de dog kom »lykkeligen« hjem.⁹ Herman afslutter med at sende hilsener til samtlige familiemedlemmer og undskylder i et NB sine »væmmelige Kragetæer«, som er skrevet i hast. Hermans storebror Otto har tilføjet en hilsen på »den plads som skjælmen Herman har levnet« med ønsket om held og lykke for Amalie, hendes mand og børn og med hilsener til de omtalte familier Kjærboe, Galschiøt og Lund.

Guvernør Johannes Rehlings ejendom i Kongensgade i Tranquebar: Efter hans død i 1841, var den ejet af enken, Metta Marie. Det var hovedgadens fornemste bygning. Fotografi: Lars Bjørn Madsen, februar 1987.

I et brev 8.7.1834, 3 måneder senere, informerer Herman sin kusine Amalie om, at familien »befinder sig rask og vel«. Hans mor Metta Marie har sat ham til at oplyse om familiens forestående besøg i Helsingør, som først bliver i sommerferien efter eksamen.¹⁰ »Jeg skal hilse Dig fra min Moder og sige dig, at hun efter Bestemmelse ikke kan reise til Helsingør i næste Uge, da Examen snart indtræffer, og hvorfor hun vil vente til Sommerferien; desaa- sag beder hun dig, at Du ikke skal opsætte Dit besøg på Lövenborg. Onkel skriver, at naar Du reiser tilbage fra Lövenborg, saa vil han følge med Dig til Helsingør, og tilbringe nogle Dage der, derfor vil Moder helst vente til Du er kommen tilbage, at hun ogsaa kan træffe Din fader i Helsingør, og saaledes tilsammen tilbringe et par Dage.« »Onkel«/»din Fader« er naturligvis Adolf Frederik. Hermans mor Metta Marie ønsker altså at kunne forene besøget hos Kierboes i Helsingør med ogsaa at hilse på sin bror Adolf Frederik, som kommer fra Lövenborg, hvor han på den tid som nævnt var bosiddende i et hus tilhørende godset

med sin hustru og mindreårige børn. Herman slutter med hilsner: »Vil Du være saa god at hilse Lunds, Galschiöts, Hanne, Rikke og alle mine Bekjendte i Helsingør, og vær Du selv hilset af Din tro og hengivne Fætter HHSD Rehling«. Navne blev ofte forkortet som her; »Hanne« og »Rikke« er to af Amalies yngre søstre: Johanne Vilhelmine, som er modtager af det følgende brev, og Frederikke Christine.

Fra 19.7.1834, 11 dage senere, foreligger et brev skrevet af Herman til kusine »Hanne«. Herman oplyser om forældrenes forestående Helsingør-besøg, og han laver sjov med rejsetiderne. Forældrene vil rejse: »Tirsdag Middag Klokken 5 Minutter 3 Sekunder og 2 ½ Tersier over 1 og de haaber at være i Helsingør om Aftenen (NB samme Dag) Kl. 7 Minutter 1 Sekund og 1/196 Tersier over 7.«¹¹ Herman fortæller desuden nyt fra staden: »at Linieskibet er løbet på Grund i Store Bælt, og som ligger her på Rheden.¹² og desuden Nyheden, som Du maaske allerede veed min Fader har i disse Dage faaet Oberst Titelen.« At J. Rehling fik tildelt Oberst-tittel var led i den karriere han arbejdede på, mens han var i Danmark, og det var en mulighed, hvorpå kongen kunne honorere sine tro undersætter.¹³ Herman afslutter sit brev med de formelle hilsner, og i et drillende PS: »Mange tusinde Hilsener og Kys tilsendes Rikke fra en vis Hr: F: R:«. F.R. må være Hermans lillebror Fritz; der er givet blevet flirter fætrene og kusinerne imellem. Det blev der imidlertid ikke noget ud af for Fritz, for ligesom Herman fulgte han med tilbage til Indien, hvor han blev styrmand på et af hans onkel Carl Strickers skibe.¹⁴

I et brev fra 28.7.1834, 9 dage senere, fra

Herman til Charlotte Amalie takker han på familiens vegne for »den venskabelige Modtagelse« under deres ophold i Helsingør. Han er sig nu bevidst om den snarlige adskillelse og venskabets betydning for fremtiden: »...vort ophold i helsingør, hvilket vi sandelig aldrig skal glemme, men stedse ihukomme det til en stadig erindring om vore Venner i Helsingør.« Herefter følger en anmodning fra hans mor om at sende et par sko, som hun har glemt, med Fritz, når han skal til København, og derefter følger hilsner til vennekredsen: »Vil Du ikke være god at hilse Lund med hele Familien, og Galschiöt og hans kone ret mange gange fra mine Forældre, mine Sødskende og mig selv, og tak dem for de Fornøielser vi have nydt i deres Selskab.« Så følger hilsner til hele Charlotte Amalies familie og til hans onkel Adolfs børn og endelig en mere end tidligere højstemt hilsen til hende selv: »vær Du elskede Cousine selv tusinde Gange hilset af Din til Döden oprigtig hengivne Fætter HHSD Rehling.« I et PS hilses »Herold med hustru på det hierteligste«. Familien Herold hørte altså med til venskabskredsen. I.C. Herold var bagermester og ejede ejendommen Strandgade 69/Stengade 56, hvor han boede med sin hustru Julie og deres børn Christian og Johanne Christine, som på det tidspunkt var 10 og 6 år.¹⁵

I et brev 2.8.1834 5 dage senere er det ty-

deligt, at Herman under familiebesøget er kommet på endnu venskabeligere fod med familien Kierboe. Han er nu på kælenavn med sin kusine, som kaldes »Malle«, mens hendes mand L.C. Kierboe kaldes »Klister«, og han kalder sig selv »Hummer«; sikkert navne, som er opstået under deres muntre samvær. Han takker for et modtaget brev og laver straks sjov med datoen: »Din kjerlige Skrivelse fra den 48de Juli 1864 har jeg med Glæde modtaget, hvorfor jeg takker Dig millioner Gange«. Herefter besvarer han allernådigst et spørgsmål: »Du spørger mig i Dit Brev om Du maa beholde Fritz hos Dig til på Tirsdag, hvilket jeg, da det er dig der beder, ikke kan nægte, men jeg giver min tilladelse dertil« – det er selvfølgelig hans mor, der har truffet den beslutning! Og så følger hans storslåede idé om at udfærdige et navnerregister over hele vennekredsen, som han beder Ludvig Chr. Kierboe skaffe abonnenter til: »Vil du søde Malle ikke hilse din søde Mand Klister fra mig, Hummer, og bede ham om at gjøre mig en par Tjenester. Jeg har nemlig i Sinde at udgjøre et stort Værk, betitlet: Almindelig Navnerregister, til de Brandlidte i Hilleröd,¹⁶ naar mit Forsög lykkes, og jeg bliver understøttet af brav mange Subscribenter, da jeg endnu ikke har faaet Subscribenter nok, hvormed jeg nogenlunde kan dække mine Udgifter, saa beder jeg Klister, om han ikke vil være saa god at være min Subscribentformular i Helsingør og skaffe mig brav mange Subscribenter. For sin Umage skal han for hver 20de Exemplar faae det 21de frit.« Herefter følger oplysninger om papirformat og trykning: »Værket hvortil jeg nu hermed Sender dig Planen, vil omtrent komme til at udgjøre 1/6 Ark.¹⁷ Værket vil blive smukt udgjort og trykt med smukke og ganske nye Typer,

Familien Rehling, incl. 6 børn afsejlede med fregatten »Den danske Eeg« fra Kobenhavn den 12. september 1834. Gouache udført af N. Dan Nielsen i 1835. Efter katalog 30.10.1999, Bruun Rasmussen Kunstauktioner.

og da Værket bliver trykt paa mit Officie, vil der slet ikke blive sparet på Noget for at gjøre det saa brilliant som muligt.« Så følger hans bøn om at inddrage familien Lund i projektet: »Vil du ikke være saa god at aflevere en af Planerne til Lunds og bede dem om at assistere mit Forsøg med Bidrag, som bestaar i at udfylde de mange Lunde Fødselsdage,

og rette Trykfeilene.« Efter hilsner til alle supplerer han med oplysning om »Værkets Indhold«, som består af en fuldstændig oplistning med forbogstaver på samtlige familiemedlemmer af familierne Rehling, Stricker, Lund, Grub,¹⁸ Kierboe, Galschiøt, og han udbeder sig fødselsdage indført for alle. Han tilføjer angående prisen på værket: »Prisen paa Værket er: Paa trykt Papir 4 Sölv pro Exemplar paa Skrivpapiir 5 Sölv pro Exemplar«. Med sin underskrift ironiserer han over ordener og titler, som bl.a. hans far ikke gik af vejen for at modtage: »Hummer Professor, Ridder af Dannebøge og Nordstiernen, og Dannebrogsmænd.« Herman synes her at være gået helt over gevind, men nu nærmer afskedens stund sig også for alvor, hvilket fremgår af det følgende brev.

Fra den 13.8.1834 foreligger det sidst bevarede brev fra Herman til »Malle« i Helsingør. Malle har igen spurgt, om Fritz må blive en tid i Helsingør, men får nu et negativt svar overbragt fra moderen. »Hvad Din Bøn angaaer om Tilladelse til Fritz'es længere Ophold i Helsingør, har Moder svaret at hun paa ingen Maade kan tillade ham det, da han nu allerede i 3 Uger har opholdt sig der«. Herman beretter her-

Fæstningen Dansborg i Tranquebar; hvor Didrik Stricker residerede som major for det derværende infanteri. Fotografi: Lars Bjørn Madsen, februar 1987.

efter om en sørgelig begivenhed i København: »To Kadetter: Kryger og Lytchen, der var seilede ud for at bade dem, havde det Uheld at kæntre; den første af dem reddede sig, men den anden druknede.«¹⁹ Herman omtaler endnu engang det legendariske Navneregister og meddeler angående prisen på værket det rene nonsens: »Da Klister er misfornøiet med den Fordeel jeg har tilstaaet ham, saa kan Du sige til Din søde Klister, at paa 10 Exemplarer vil tilstaae ham det 11te frit. Prisen er nu nedsat, nemlig paa Skrivpapiir gratis, og paa Trykpapiir det halve.« På den ene side det er det rene pjat, men på den anden side en opsathed på at få oplysningerne: »Vil Du søde Malle gjøre mig den Tjeneste at faae de manglende Navnedagene eller Fødselsdage udfyldte og tilsende mig Planen naar Fritz kommer hertil.« Så følger hilsner til alle, og endelig den skelsættende oplysning om familiens afrejse: »P.S. Vores Reise til Ostindien er nu bestemt til den 10de eller 12te næste Maaned. Skibet er nu næsten klar, og det er allerede lagt ud af Havnen, og de

FORENINGEN

Nr. 3 2016

nyt

Sundtoldsmarkedet et historisk marked i Helsingør

Tidsplan for foredragene ved Sundtoldsmarkedet lørdag den 20. august:

Toldkammeret, Store lokale bag cafeen.

Kl. 11.00 Tove Lund: *Den der ager med stude.... Handel- og transportveje*

Kl. 13.30 Tove Lund: *Den der ager med stude.... Handel- og transportveje*

Kl. 14.30 Tom Sinding: *Sundtoldens historie*

Biblioteket (Kulturværftet). 2. etage. Dækket

Kl. 12.30 Tom Sinding: *Sundtoldens historie*

Kl. 14.00 Christian Schnettler: *H.C. Andersen og Helsingør*

Kl. 15.00 Christian Schnettler: *H.C. Andersen og Helsingør*

Guidede ture i Helsingørs gemte gårde:

Start kl. 11.00 og 13.00 på Stengade 29 - Asyllet; Slut Stengade 14 / Anna Queens Stræde 3
Guide: *Per Skafsgaard*

Start kl. 11.30 og 13.30 på Strandgade 81-83 - N.P. Kirck; Slut Strandgade 95
Guide: *Flemming Jensen*

Start kl. 12.30 og 14.30 på Strandgade 85-87 - Fenwicks Gård; Slut Stengade 72-74 (Leylernes gård). Guide: *Jan Horn Petersen*

Start kl. 13.00 og 15.00 på Bjerregade 30 - Den eckhardske stiftelse; Slut Kongensgade 2bc (Svalegang). Guide: *Ole Andreassen*

Helt åbne gårde den 20. august 2016 fra kl. 10 til 16:

Stengade 31; Stengade 26; Stengade 30; Stengade 48; Stengade 50; Stengade 51; Stengade 58; Stengade 78; Stengade 80; Stengade 82; Strandgade 95; Bjerregade 8; Sct. Olai Gade 27; Strandgade 41; Strandgade 52; Strandgade 69; Stjernegade 19; Sudergade 4; Sudergade 13; Gl. Færgestræde 5B

Strandgade 95 Strandgade 85-87 og Kongensgade 2 er åbne hele dagen, selv om der er guidning.

Foredrag lørdag den 24. september

v/ **Karl-Erik Frandsen: Uægte børn og deres forældre ca. 1683-1812.**

De to årstal er valgt fordi Danske Lov altid er et godt udgangspunkt, og fordi det i 1812 blev det straffrit at begå lejermål. Lejermål er en strafferetlig betegnelse for samleje uden for ægteskabet.

Karl-Erik Frandsen er ved at lave en meget stor undersøgelse af disse forhold i Sæby, som på grundlag af et fantastisk godt kildemateriale viser, hvordan myndighedernes reaktion på lejermål og uægte børn ændredes radikalt i løbet af perioden. Dette skyldtes delvis lovgivningen men det afhang bestemt også af de skiftende lokale byfogder og byting.

I foredraget vil blive inddraget stikprøver fra Helsingør for at kunne sammenligne med Sæby.

Karl-Erik Frandsen (f. 1940) er tidligere docent i historie i Københavns Universitet, SAXO-instituttet, hvor han har været ansat lige siden 1967, da han blev cand.mag. i historie og geografi.

Han har arbejdet med landbrugshistorie med særlig vægt på de historiske og geografiske strukturer i landbruget og kulturlandskabet. I 1983 blev han dr. phil. på afhandlingen "Vang og Tægt.

Karl-Erik Frandsen har skrevet om tiden 1523-1588 i Dansk Udenrigspolitik Historie og et bind i Roskilde Bys historie. De sidste 10 år har han også arbejdet med udforskningen af den store pestepidemi, der i årene 1709-1713 rasede i alle landene rundt om Østersøen. Resultatet er trykt i bogen *The last Plague in the Baltic Region*. 2010

Karl-Erik Frandsen holdt i 2010 et velbesøgt foredrag om pesten i Helsingør i 1711.

Frants Henningsens maleri, »Forladt. Dog ej af Venner i Nøden« fra 1888 illustrerer på sin vis en historisk udvikling i synet på uægte børn og deres mødre og fædre, der fandt sted i den danske befolkning og lovgivning fra 1700 og frem.

Kontingent til Helsingør Museumsforening:

Enkelt medlemskab	Par medlemskab	Enkelt pensionist	Par pensionist	Firma medlemskab
2016: 200 kr. årligt	2016: 250 kr. årligt	2016: 150 kr. årligt	2016: 200 kr. årligt	2016: 550 kr. årligt

Beløbet kan indbetales på vores konto i Nordea: reg. 2255 konto nr. 190 5639 169, eller på bymuseet, hvor medlemskort, medlemsblad og den nyeste årbog kan hentes.

Foredrag lørdag den 29. oktober

v/ **Mikael Busch: Forræderi, dobbeltliv og kold krig – to danske Stasi-agenter**

Vera Wollenberger opdager i 1991, at hun i årenes løb er blevet forrådt af sin mand, den danskfødte digter og matematiker Knud Wollenberger (1952-2012). Siden parrets første romance i 1980 har han fungeret som hemmelig meddeler for DDR's sikkerhedstjeneste (Stasi)

om sin egen ægtefælle Vera., Stasi under dæknavnet Donald.

"Nu skal vi vel skilles," er Knuds lakoniske reaktion, da han to år efter Murens fald bliver konfronteret med fortidens synder.

LENZ – Stasi-agenten, der blev fanget af fortiden er historien om jagen på manden, mange troede var Danmarks-

historiens potentielt største agent. Det er historien

om en ung mands spektakulære rejse fra Sydhavnens proletarmiljø til eurokratiet i Bruxelles, hvor "Lenz" i dag beklæder en fremtrædende stilling. Lenz er dermed en slags inkarnation af den mest venstreorienterede generation nogensinde – blot med den forskel, at han i sin fortid gik et skæbnsvangert skridt videre end sine generationsfæller..

Mikael Busch vil fortælle om sit arbejde i det centrale Stasi-arkiv i Berlin forud for bogudgivelserne. Hvordan får man adgang? Hvordan ser Stasi-dokumenterne ud? Hvordan kom han i kontakt med gamle Stasi-føringsofficerer? Hvilket efterspil har udgivelserne haft? Dette er med andre ord historien bag historierne.

Mikael Busch (f.1962), lektor cand.mag. med hovedfag i tysk. Kendskab til Den Kolde Krigs Østeuropa gennem flere studieophold i DDR i 1980'erne og gennem forsvarrets uddannelse til prog-officer i polsk (1986-1988).

Mikael Busch er Østeuropakender og forfatter til "Knud og Vera – Et Stasi-Drama" (People'sPress 2012) og "Lenz – Stasi-agenten der blev fanget af fortiden" (People'sPress 2015). Desuden er Mikael Busch ofte benyttet boganmelder i Jyllands-Posten.

VORE FOREDRAG FINDER STED KL. 14:00 I SMEDENES HUS, STRANDGADE 46, HELSINGØR

Foredrag lørdag den 26. november

v/**Claus Bundgaard Christensen: Waffen SS**

Waffen-SS udviklede sig i løbet af Det Tredje Riges historie fra en beskeden livgarde for Hitler til at være en multietnisk og transnational massehær, som over en million mand passerede igennem. Et af de mest forbløffende paradokser i moderne militærhistorie. Flertallet af soldaterne kom fra Tyskland, men styrkerne talte mænd fra hele Europa; syd og øst, såvel som nord og vest. Soldaterne i Waffen-SS blev indsat på stort set alle europæiske fronter og i alle former for krig og ugeringer. De deltog i Holocaust, blev indsat i partisanbekæmpelse på Balkan, kæmpede mod de allierede hære i Italien, gjorde tjeneste på Vestfronten og mødte Den Røde Hær på Østfronten fra Nordkap til Kaukasus. Historikerne Claus Bundgård Christensen, Niels Bo Poulsen og Peter Scharff Smith har skrevet den hidtil mest omfattende samlede historie om Waffen-SS.

WAFFEN — SS —

EUROPAS NAZISTISKE SOLDATER

Claus Bundgård Christensen, f. 1968, dansk historiker, ph.d., lektor i historie på RUC. Han er forfatter og medforfatter til en række bøger og artikler om besættelsen og militærhistoriske emner, bl.a. Dansk arbejde – tyske befæstningsanlæg (1997), Under hagekors og Dannebrog. Danskere i Waffen SS 1939-1945 (1998), Den sorte børs (2003), Anden Verdenskrig Leksikon (red./2004), Danmark besat (2005) Danskere på Vestfronten 1914-18 (2009); sidstnævnte blev af Dansk Historisk Fællesråd kåret som årets historiske bog.

Danske nazister fra DNSAP ved hvervekontor 1941

SS-frivillige fra Nordslesvig på vej til Tyskland. Danske byer er stavet på tysk.

ere ogsaa næsten færdige med at lade det.²⁰ Din - HHSD Rehling. P.S. Mathilde²¹ beder at hilse Eder alle sammen på det hjærteligste - HHSD Rehling/Hummer«.

Hermans meget omtalte værk forblev givetvis på idé-niveauet – og vennekredsen måtte stå uden et færdigt navneregister i erindringen. I et brev, skrevet af Herman mange år senere til hans lillesøster Mantze, erindrer han med vemod den lykkelige ungdomstid i familien og vennernes kreds. Situationen var da den, at hans mor Metta Marie, hans storebror Otto med hustruen Julie og hans to søstre i 1846 vendte tilbage til Danmark, efter at kolonien Tranquebar var solgt til England. De sendte da som afskedshilsen forskellige ejendele til sønnerne/brødrene, som forblev i Indien, og Herman kvitterede i et brev 3.4.1846: »Tak vor eiegode Moder mange tusinde Gange for de 100 rupi hun var saa sød at sende....tillige med Kassen med Bøgerne og de øvrige (?) Ting den indeholdt. Især ere Bøgerne mig velkomne, jeg modtog dem som saa mange gamle fortroelige Venner; vemodige Erindringer afvendte de hos mig, Oh, de længst forsvundne glade Dage som jeg havde tilbragt i eders kjære Kreds, dengang nød jeg jo af Glædens Kalk til dens fulde Maal, bör jeg nu til gjengæld ikke finde mig i den Stilling Gud den Algode har sat mig i? ved at have mig en Tiid adskilt mig fra Eder, og bör denne Betragtning ikke tjene mig som en Drivfjeder til at naae det eneste Maal for alle mine Bestræbelser, den nemlig at samles med Eder?« Herman genså dog aldrig sin familie og sine venner i Danmark; han sled i det usunde klima med den umulige indigo-plantering i Rungpore i Bengalen og døde desillusioneret, ugift og barnløs som 58-årig i 1872.

Noter og kildehenvisninger

1) Det hårde soldaterliv på Kronborg, som fik en del til at finde et andet udkomme eller at desertere trods hårde straffe, omtales bl.a. i Kenno Pedersens *Det florissante Helsingør*, s. 47. Nordisk Forlag.

2) M. Galschiøt omtaler kaptajntitlen med en vis ironi s. 301 i: *Helsingør – omkring midten af forrige århundrede*, 1960.

3) Ludvig Chr. Kierboe var møller i Cathrine Mølle ved Svingelporten i Helsingør fra 1832-1869.

4) Ove Elling Galschiøt var indehaver af klarerergården Strandgade 91 fra 1826-1857. Klarerergården er nu indrettet som museum under Helsingør Kommunes Museer.

5) Hermans brødre Otto og Gerhardt blev siden gift med to af Børge Reiersen Lunds døtre Juliane og Frederikke.

6) Brevene er sandsynligvis skrevet med fjerpen; det kunne dog have været med stålpen opfundet få år forinden.

7) Et brev forventedes således at nå frem fra dag til dag med postvognen fra København til Helsingør.

8) Fra sin opvækst i Tranquebar var Herman vant til lejlighedssange, ikke mindst fordi hans egen far J. Rehling som ung havde haft litterære ambitioner og fortsat skrev - bl.a. et hyldestykke hvert år i anledning af kongens fødselsdag.

9) Transporten foregik med hestevogn, enten med dagvognen eller postvognen ad Kongevejen med flere stop undervejs. T. Topsøe-Jensen skriver i: *Fem mil fra Øresund*, 1968, om færdslen København-Helsingør i 1800-tallet.

10) Det drejer sig om Herman og hans brøders forskellige eksaminer i København.

11) Man kan således slutte, at rejsetiden København-Helsingør på den tid var berammet til ca. 6 timer.

12) Det har ikke været muligt at spore det omtalte linjeskib, der gik på grund.

13) På et portrætmaleri, som J. Rehling fik malet under sit ophold i København, ses han i uniform og med ridderkors.

14) Fritz (Frederik) døde i 1841 kun 24 år gammel

15) Johanne Christine, kaldt Hanne, blev siden gift med Adolfs Frederik Stricker søn, f. 1819 og opkaldt efter sin far.

16) Natten mellem den 10. og 11. maj 1834 udbrød en voldsom brand i Hillerød, som bl.a. er beskrevet i: *En sørgelig Vise om den store Ildebrand i Hillerød*, Aarhus, 1834.

17) 1/6 Ark er papirformatet 28 x 34 cm

18) Her kun oplistet 'B. Grub', nemlig bedstemoderen Berthe Grub, født Nielsdatter og gift 1. gang Larsen, 2. gang Grub.

19) Det har ikke været muligt at finde yderligere oplysninger om drukneulykken.

20) Familien Rehling, incl. 6 børn afsejlede med fregatten 'Den danske Eeg' fra København den 12. september 1834 – kun Otto og Gerhardt forblev i Danmark for at gennemføre deres juridiske studier.

21) Mathilde var Adolf Frd. Strickers datter, f. 1811, som boede hos familien Rehling under deres ophold i København.

Mordet paa Færgemanden Unders Larsen Hvre 1742

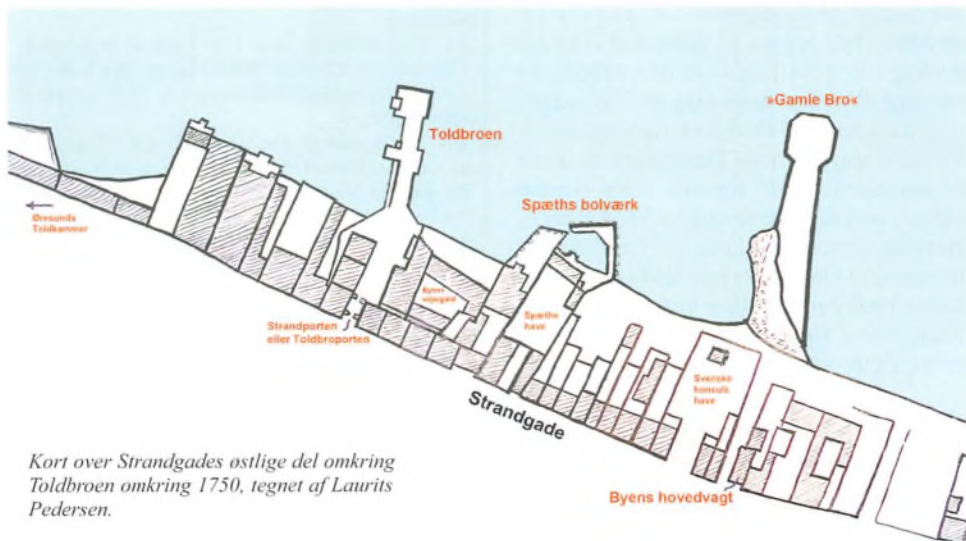
af Torben Bill-Jessen

Færgemændene

Færgemændene var en markant del af byen Helsingør, ligesom færgébådene var talrige på Øresunds blå bølger. Helt fra gammel tid har der været færgefart fra Helsingør til Skåne; det kan følges tilbage til middelalderen. Dog blomstrede færgevæsenet først rigtigt op efter sundtoldens indførelse. I 1630 stiftedes færgemændenes lav, det var baseret dels på den almindelige færgefart over Sundet, og dels på at bringe personer, breve og forsyninger samt varer til og fra de skibe, der skulle klarere. Færgelavet fik simpelthen privilegium herpå. Til gengæld havde medlemmerne også pligt til at gå ud til enhver tid, undtaget i stormvejr. Efter sundtoldens ophævelse faldt færgelavets rettigheder næsten bort, og færgefarten til

Helsingborg var i det store og hele overtaget af dampskibene. Medlemmernes antal reduceres i lavet fra 60 til 25. Ifølge en opgørelse fra 1777 ejede færgemændene 16 færgébåde á 1-3 læster, 110 robåde á ½ læst og 22 tomandsjoller á ¼ læst.¹

I ældre tid var der ikke en nævneværdig havn i Helsingør. Mulighederne for at lægge til i Helsingør bestod af et par anløbsbroer. En af dem kaldtes »Toldbroen«. Den lå ud for det nuværende Brostræde. Her kom færgébådene og andre skuder, der havde varer til byen. Her skulle der erlægges konsumtion, en told på varer, der skulle indføres i købstaden. Man kunne kalde den datidens moms, så den havde intet med Øresundstolden at gøre. Samme told betaltes ved alle byens porte. Ligeså stod

Kort over Strandgades østlige del omkring Toldbroen omkring 1750, tegnet af Laurits Pedersen.

*Dette maleri fra 1736 viser en slåskamp på Helsingørs toldbro: et sceneri, der ofte uds spillede sig blandt de mange sofolk, når færgebådene anløb broen.
M/S Museet for Søfart.*

vandaftapningshuset her ved Toldbroen, der kunne forsyne færgebådene med frisk drikkevand til de tønder, de havde med, og som skulle sejles ud til de større både på reden. Denne bro ses på kortet nederst side 12.

Færgemændene boede for det meste på Lappen og i byens 4. fjerding, på Strandgade fra Stjernegade til Svingelport. Her havde de deres både trukket op på strandbredden, når ikke de var i brug. På Lappen boede i 1700-tallets første halvdel to færgemænd ved navn Anders Larsen. For at kunne kende den ene fra den anden kaldtes den anden Anders Larsen Hyre. Navnet Hyre betyder egentlig Hyrde. Den første Anders Larsen boede antagelig i det hus, vi i dag kender som Lappen nr. 7. Denne færgemand Anders Larsen blev 23. juni 1740 begravet på Skt. Olai Kirkegård, 81 år gammel, med sogneklokken og spirklokkernes ringning for 3 daler.

Anders Larsen Hyre, færgemand

Det er den anden Anders Larsen Hyre, som her skal berettes om. Han blev gift med Boel Andersdatter engang før 1733. De fik sammen børnene Hans i 1733, Lars i 1735, Boel Kirstine i 1736 og Andreas i 1739. De havde en siddeplads på en klap i Olai kirke på kvindesiden fra brudgomstolen med nr. 22. En »klap« var det billigste sæde i kirken og bestod nærmest af et bræt skruet på en anden stol, der så kunne klappes ned ved brug. Prisen var også derefter: kun 2 mark årligt. Den 26. september 1742 blev færgemand Hyre begravet efter at være blevet dræbt på Toldbroen af en engelsk bådsmand. Enken betalte for jorden på Olai Kirkegård og spirklokkerne 1 rigsdaler, 2 mark. Efter færgemandens død sad Boel Andersdatter som enke ude på Lappen til hun den 29. juli 1744 blev trolovet med

ungkarlen Peder Christensen. De blev gift i Olai Kirke den 13. november 1744 af kapellanen Vilhelm Pedersen Top.

Stridigheden på Toldbroen

Den 15. september 1742 lå færgemanden Anders Larsen Hyre med sin båd her ved Toldbroen. Han, og sandsynligvis flere andre, kom i skænderi med nogle engelske bådsmand. Det ene ord har vel taget det andet, og englænderen William Scharp³ krængede på et tidspunkt sin trøje af, da han ville op og slås. Det var fordi Anders Hyre skar førtøjnningen til den engelske båd over. En anden engelsk bådsmand ved navn Jan Dixen samlede en sten op fra broen og kastede den mod Anders Hyre og ramte ham på låret. Nu tog William Scharp også en sten fra broen og ramte Anders Hyre i panden, hvorved han »vringlede om« og den 22. september 1742 var færgemand Anders Larsen død af slaget.

William Scharp og Jan Dixen blev pågrebet og sat i forvaring, og herefter kunne retsmaskineriet så gå i gang for at få Anders Hyres morder dømt.

Bytingsdommen

Byfogden, som var den tids politimester hed Heinrich á Møinichen og var nylig blevet ansat i stillingen. Han indkaldte til byting den 17. september 1742, altså to

dage efter mordet på Anders Larsen Hyre, og de to arresterede engelske matroser Jan Dixen og William Scharp blev fremstillet »løs og ledig« (vel uden håndjern) for retten. Prokurator Peter Bredal var anklager og prokurator Krag udnævnt til de arresteredes forsvarer af magistraten. Bredal havde indkaldt fire vidner, der havde overværet optrinnet på broen. Deres navne var Samuel Verner, Knud Nielsen, Christen Jensen og Magnus Lavesen. Retningslinjerne for vidner blev nu oplæst og forklaret og vidnerne separeret fra hverandre. Herefter blev Samuel Verner kaldt frem, og efter at have aflagt sin »korporlige ed« forklarede han, at han var på broen den nævnte dag og havde set ordklammeri, med færgemanden, der lå med sin båd, hvor han havde taget vand ind i bådens fustager (tønder). Samuel Verner var på det tidspunkt inde på konsumtionskontoret og hørte larm, hvorefter han gik ud og så den arresterede William Scharp brække en sten op af broen og gå om bag vandkummen med stenen i hånden. Vidnet ville se hvad han ville gøre med stenen. Han gik derfor forbi vandkummen, og der blev straks en stor ståhej på Toldbroen, både af danske og engelske folk. Han hørte en sige »tag fat på ham«. Han så heller ikke nogen, der gjorde noget »stenslag«, men noget derefter kom nogen bærende med Anders Hyre, der nu havde et stort hul i panden. Herefter så han ikke noget til den arresterede William Scharp på grund af den megen tumult, der blev på broen. Han kunne også sige, at han ikke havde set Jan Dixen kaste med nogen sten.

Herefter var det vidnet Knud Nielsens tur. Han forklarede, at han var 17 år og for 8 dage siden havde været til alters, hvorefter han aflagde sin ed. Anklageren spurgte, om han havde set Scharp slå Hyre ned. Det havde han ikke. Men han så William Scharp og en anden engelsk matros i voldsom disput med Anders Hyre. Han så Scharp springe op af sin skippers båd »kaste« sin trøje af og opfordre Anders

Hyre til strid og slagsmål, men da Anders Hyre ikke ville komme op af sin båd, trak han sin trøje på igen. Noget efter så han en anden matros »slå Anders Hyre« på låret med en sten. Hvem denne matros var, vidste han ikke og ejheller hvilket skib han sejlede med. Da han vendte sig om for at lukke for vandet i vandkummen, og da han vendte sig om igen, var Anders Hyre allerede slået med stenen. Han kunne heller ikke sige om Jan Dixen var en af dem.

Nu blev det tredje vidne, Christen Jensen, ført frem. Han hørte også larm og spektakel da han stod lænet til rækværket og så ud over vandet. Han så heller ikke hvem der kastede stenen. Men han så, at Anders Hyre, efter at være blevet ramt, faldt omkring og ned i sin båd. Han så også, at William Scharp straks sprang bort og løb ind hos Berent Broes, hvor han blev pågrebet.

Det fjerde vidne, Magnus Lavesen, fremsatte de samme forklaringer som de foregående om opfordring til slagsmål, men heller ikke han havde set, hvem der kastede stenen. Han havde dog bemærket at vidnet Christen Jensen var til stede på broen.

Den første dag var ved at være til ende, og anklager Bredal ville udsætte forhøret. Krag fremførte, at han næste gang ville fremføre nogle kontravidner til støtte for forsvaret, samt at Jan Dixen burde løslades, da der ikke var noget at udsætte på ham. Det ville retten dog ikke gå med til, før de næste vidner var afhørt. Retten blev udsat til næste morgen klokken 9.

Tirsdag den 18. september 1742 klokken 9 mødte anklager og forsvarer op igen, og sidstnævnte havde fire vidner med til støtte for forsvaret. De var alle engelske matroser og deres navne var James Coulson, George Korry, Andreas Conningham og Andreas Irland. Da de ikke forstod dansk, havde man allieret sig med to mænd, der forstod det engelske sprog – Andreas Varberg og Povel Brunau. De aflagde ed på ærligt, at oversætte alt hvad der blev sagt.

At Helsingør var en søfartsby på godt og ondt, lader skiverne i Helsingørs Kongelig Privilegerede Skydeselskab ingen tvivl om. Dette maleri fra 1768 viser vildmanden ved Øresund med sandtoldens vagtskib i baggrunden. Vildmanden er nok her tænkt som en del af det danske rigsvåben, men han kunne også symbolisere søens ofte uregerlige folk.

Det første vidne var James Coulson. Efter at have allagt ed, blev han spurgt om hvilken trosretning han tilhørte, og hvor gammel han var. Han svarede: protestantisk religion og 28 år gammel. Forsvareren udspurte vidnet, som dog ikke havde set noget. Dog havde han set, at de var i disputs på grund af, at Anders Hyre havde skåret fortøjningen over til den engelske båd, der lå ved siden af færgemandens. Anklageren Bredal ville vide, hvad skipperen på båden hed: William Alleson og båden hed William & Elisabeth, og James havde sejlet med William Scharp. Vidnet havde dog også set en anden færgemand der slog en engelsk dreng over armen i William Scharps båd. Mere havde han ikke set, da han hele tiden havde befundet sig i båden.

Forsvarets næste vidne var Andreas Conningham, der var 22 år og ligeledes af protestantisk tro. Han kendte ikke den nævnte Jan Dixen men udmærket William Scharp. Han svarede: nej William Scharp havde ikke kastet nogen sten, da den var kommen fra en hob mennesker, der stod på broen. William Scharp stod på den del af broen, hvor der var planker og ingen sten. Vidnet sejlede selv med en skipper, der hed Capton og skibet hed Jan & Elisabeth. Det var rigtigt at William Scharp havde opfordret til slåskamp, men først efter at

færgemanden havde slået til William Scharp med et stort stykke træ.

Det sidste vidne, Andreas Irland, var 31 år og protestant som de øvrige. Han sejlede med et skib kaldet William & Noak, og skipperens navn var William Noak.

Han kunne med »frelst samvittighed« sige at William Scharp ikke havde kastet stenen, da den kom fra nogle andre.

Han havde stede set på William Scharp, og han havde ingen sten taget op. Det var rigtigt, at der havde været strid med de danske færgemænd, fordi de slog omkring sig med stokke og åre, men om de ramte nogen viste han ikke. Den arresterede William Scharp havde heller ikke løbet mere end alle andre folk.

Prokurator Bredal fremførte endnu et vidne, der præsenterede sig som Jørgen Nielsen som tjener hos slagter Johan Cosher, her i byen. Han var 19 år gammel og havde sidst været til alters i den Tyske Kirke ved påsketide. Efter således at have godtgjort sin tilstedeværelse, kunne han bidrage med følgende: Han så at William Scharp slog Anders Hyre i hovedet med en sten, mens han var i sin båd. Både han og en anden engelsk matros brækkede hver en sten op ved siden af vandkummen, der hvor posten står og vender ind imod Toldbroen. Den sten William kastede ramte Anders Hyre i panden og han »svinglede om« i båden. Dog kravlede Hyre selv op af båden og vidnet og Peter Meinertsens' karl, Christen Jensen, - det var ham som vidnede i går - fulgte Hyre til feltskæderen. Vidnet stod kun 3-4 skridt fra William Scharp da det skete. Han vidnede også, at Jan Dixen ikke havde noget med stenkastet at gøre.

Maleri af Bolle Willum Luxdorph, Frederiksborg slot.

Retten ville da have det forrige vidne, Christen Jensen, ind igen, men da han allerede var frigivet, skulle der en ny indkaldelse til, og man vidste ikke hvor i verden han befandt sig. Hvorfor man nøjedes med det foreliggende.

Stadskirurgen Christoper de Besches⁴ udgivne attest over undersøgelsen af Anders Hyre blev fremlagt. Den var underskrevet af byens to andre kirurger nemlig Hans Casper Schweitzer⁵ og Joh. Frederik Wendell.⁶ Her var ingen tvivl. De havde den 16. september 1742 undersøgt Anders Hyre, og stenslaget var dødsårsagen. Da der ingen vidner var, der kunne anklage Jan Dixen, blev han herefter løsladt og var fri. Mandag den 15. oktober 1742 trådte så tinget sammen igen for at fælde dom over William Scharp. I særdeleshed var vidnerne Christen Jensens og Jørgen Nielsens vidneudsagn klare, og de passede med Samuel Verners udsagn, man var ikke i tvivl. Desuden »de tvende engelske matrosers kvalitet ej er så fuldstændig bekendt, som deres, der virkelig haver overtudet William Scharp denne førøvede gerning og mord«. Derimod er Christen Jensen og Jørgen Nielsens vidneudsagn »stadige og enstemmige endog af kvalitet lovfaste«.

Derfor dømmes William Scharp til at miste sit hoved ved sværdet og begraves på kirkegården uden ceremoni. Skulle han have værdier eller jord, skal det tilfalde kongen; dog først skal udredes penge til betaling af hans arrest og henrettelse. Blandt andet skulle mestermanden betales med 10 rigsdaler for arbejdet. Dommen er underskrevet den 22. oktober 1742 af borgmester Mathias Fersleff, rådmand Gregers Hvid, rådmand Poul Bentzen og byfoged Heinrich á Møinichen.

Efter denne dom besluttede forsvarer Krag og William Scharp at »han ville nok dø på han ikke var Anders Hyres banemand« men var ganske uskyldig, derfor ville de ansøge kongen om benådning.

Landsrettens dom

Byretsdommen blev indstævnet til Sjællandsfars Landsret⁷ som den 12. december 1742 fandt, at de to engelske matrosers vidne »strider tvært imod disse andre tvende med så tydelig omstændigheder« at det kan befri William Scharp, at han virkelig er og bliver Anders Hyres banemand. Hvorfor dommen stadfæstes.

Højesterets dom

Tirsdag den 9. april 1743 blev dommen indstævnet til højesteret hvor »Vi Christian den sjette af Guds nåde ... ved prokurator Jens Michel Sonnes⁸ hjælp allerunderdanigst ... havde fundet sig beføjet til konfirmation og nærmere påkendelse for os udi vores højesteret allerunderdanigst at lade indstævne en dom, som os elskelige Johannes Christensen⁹ vor etats- og justitsråd, Morten Munthe borgmester i vor købstad Roskilde, kirkeskriver i Sjællands stift og forvalter over Roskilde Domkirkes gods og Bolle Villum Luxdorph¹⁰ sekretær i Danske kancelli samtlige landsdommere over vore lande Sjælland på Sjællandsfars landsting« William Scharp skal »allernådigst dom at modtage«.

Benådningen

Den 31. maj 1743 nåede William Scharps benådningssøgning frem til de kongelige kontorer, og den 8. juni 1743 var der brev fra hans kongelige majestæt, der »haver af sær kongelige naade allernaadigst pardoneret delinkventen William Scharp paa livet. Dog skal han straks forføje sig ud af hans kongelige majestæts riger og lande, og ej lade sig der mere finde. Hvorefter magistraten og byfogden udi Helsingør den fornøden anstalt videre at gøre«. Mon ikke William Scharp hurtigst muligt satte kursen mod England.

Noter og kildehenvisninger

Helsingør Byfoged justitsprotokol 1741-46.

Helsingør Byfoged justitsdokumenter 1568-1769.

Henning Henningsen: Skipperne, klarerere og toldere. Årbog 1968-69.

Frederiksborg Amts Historiske Samfund.

- 1) Læst: mål for skibes drægtighed.
- 2) Scharp: navnet staves på forskellige måder men her er brugt Scharp.
- 3) Peter Meinertsen borgerskab som færgemand 1720, født i Aabenraa.
- 4) Christopher de Besche fik borgerskab som kirurg 1741.

5) Hans Casper Schweitzer fik borgerskab 1741.

6) Joh. Frederik Wendell fik borgerskab som barber 1736.

7) Sjællandsfar Landsting var et landsting der i perioden 1584-1805 blev holdt i den nordlige korsarm i Skt. Bendts Kirke i Ringsted. Landstinget var en videreførelse af det gamle Sjællands Landsting, der blev holdt i Ringsted i Middelalderen. Danmarks tre hovedting lå i Middelalderen i Ringsted, Viborg og Lund. Landstinget blev nedlagt i 1805, og dets funktioner blev overtaget af Den kongelige Landsoverret samt Hof- og Stadsret i København.

8) Jens Michael Sonne Prokurator, kancelliråd, kammeradvokat, generalfiskal, justitsråd, 1762 byfoged i København.

9) Johannes Christensen: (død 12. november 1747 i Sorø) var en dansk godsejer og landsdommer. Han ejede Tersløsegård og Bonderup, var assessor, renteskriver, etatsråd og fra 1715 landsdommer på Sjælland. Han købte Bonderup i 1717 af kancelliråd Jacob Hjort for 7.889 rigsdaler og alhændede den 1727 for 16.000 rigsdaler til kommerceråd Hans Hartmann. 1745 solgte han Tersløsegård, som han havde købt 1743, til Ludvig Holberg. Christensen blev gift 18. januar 1741 med Mette Sophie von Pultz (22. juli 1697 i Kjølbjerg, Onsøy, Østfold, Norge - begravet 31. maj 1760 i Nyborg), som 1. gang var gift med Anton Günther von Ellbrecht. Landsdommer på Sjællandsfar Landsting 1715-1747: Johannes Christensen til Bonderup og Tersløsegård (død 1747).

10) Bolle Willum Luxdorff (født 24. juli 1716 i København: død 13. august 1788 samme sted) var en dansk jurist, historiker, digter og embedsmand.

Holstenerhus

Til de mere triste opgaver, vore museer har, hører registreringen af de af skovvæsenets gamle tjenesteboliger, der bliver nedrevet i ny og næ. I vinteren 2013 blev Holstenerhus ved Hornbækvej i Danstrup Hegn nedrevet. Det var et typisk skovløberhus opført i 1899 og afløste det i 1791 opførte Dagerøddams Hus, der lå på den anden side af vejen, i Krogenberg Hegn, nær Dagerøddam og ved landsbyen Reerstrups fægyde, der stadig kan ses i skoven sydvest for vejen. Husets første beboer i 1791 var ledvogter Klein. Efter hans aftræden i 1810 overtoges boligen af hegnsmanden Hans Fromming.

Et historisk brændeskur i Hellebæk

AF ERIK TROLLE

Et af Nordkystens spændende huse er Ellestuen, Odinshøjvej 180, opført af Alexander Svedstrup med Carl Brummer som arkitekt.

I perioden 1895 til 1905 boede Svedstrup i huset, hvor mange af datidens kendte personer besøgte ham. En af dem var digteren Holger Drachmann, som i 1901 fejrede sin 55-års fødselsdag på Ellestuen.

I 1905 blev Ellestuen solgt, og Svedstrup flyttede nu til Fredensborg, men han vendte dog tilbage til vor egn, idet han i 1907 købte Fiskerhus ved Kobberdammen, som han beholdt til sin død i 1930.

I 1931 købte direktør og hofbundtmager Aage Bang - af den lokale befolkning kaldet »Pels-Bang« - Ellestuen, og han ændrede en del på bygningen. En af de

håndværkere, han brugte, var tømrermester Axel Johannesen fra Apperup, og han fik lov til at tage nogle af de tiloversblevne,

smukt dekorerede og udskårne bjælker, stolper og brædder med hjem. Disse særegne bygningsdele var lavet af den dygtige snedkermester Krøyer fra Maribo, som af datidens arkitekter var kendt for sin store kunstsans og håndværksmæssige snilde.

Bygningsdelene blev gemt i et redskabsskur på hans store ejendom, og da Axel Johannesen døde, arvede hans datter, den meget lokalhistoriske interesserede Grete Andersen, ejendommen. På et tidspunkt skulle den store grund udstykkes og redskabsskuret rives ned. Grete Andersen tilbød derfor Helsingør Kommunes Museer bygningsdelene, men museets magasiner levede ikke plads til så omfangsrigt et bygningsmateriale, der som løsele heller ikke havde den store formidlingsmæssige værdi, så det blev til et pænt nej tak. Grete Andersen ringede derfor til mig, som bor i Fiskerhus, hvor bygningsdelene med den proveniens de havde, ville høre naturligt hjemme, og jeg kunne ikke andet end at sige pænt tak for denne gave.

Igennem en del år har bjælkerne således

befundet sig i min varetægt, men uden jeg havde fundet en anvendelse for disse, hvor de kom til deres ret.

I år fik vi endelig taget os sammen til at bygge et brændeskur, og i den forbindelse fik vi idéen til at lade de 121 år gamle bygningsdele fra Ellestuen indgå i skuret. Resultatet blev så godt, at vi vil tillade os at hævde, at vi nu har det smukkeste brændeskur i Hellebæk! I hvert fald et skur med en spændende kulturhistorie!

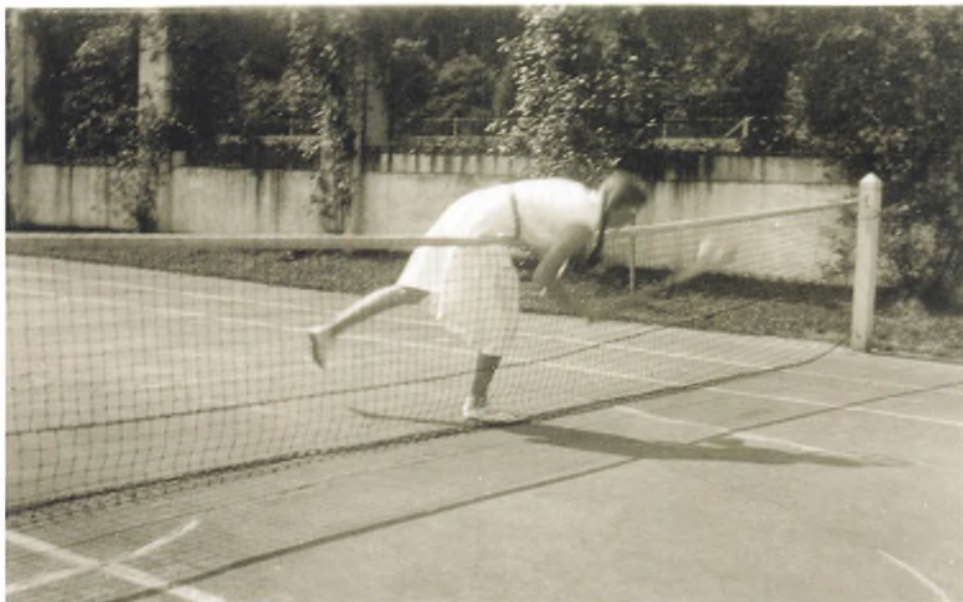
Som tillægsgevinst kunne vi bruge to af stolperne til at markere vor indkørsel, og den bliver faktisk hver dag beundret meget af de mange vejfarende.

Vil du vide mere om Ellestuen, så læs Lars Bjørn Madsens gode bog om Nordkysten.

Grethe Andersen foran skuret på den store grund i Apperup, hvor bygningsmaterialerne fra Ellestuen havde været opbevaret i mangfoldige år: Det var naturligt for Grethe at hidkalde vort museum for at høre, hvad hun skulle gøre med de bevaringsværdige bygningsdele, da grunden skulle udstykkes og skurene skulle nedrives. Fotografi: Lars Bjørn Madsen, februar 2006.

Returadresse: Helsingør Museumsforening
v/Torben Bill-Jessen, Aarhusvej 69 b. 3000 Helsingør

Dette herlige fotografi fra 1931 af en tennisspillende pige på Nordre Strandvej bringes, fordi tennishanen netop er blevet restaureret af de nuværende ejere af den villa, banen hører til, nemlig Nordre Strandvej 99, opført i 1915 af direktør P.O. Stokkebye. Det er en af de få tennishaner fra den tid, der ikke for længst har måtte afgive pladsen til nybyggerier; og den er stærkt bevaringsværdig - ikke mindst, hvis de gamle tennishaner ved fodboldstadion nærmere Helsingør bliver fjernet og udstykket til nye boliger. Pigen er iøvrigt Karen Krogh, grandniece til rigmanden Chr. Tetzén-Lund, der ejede den nærliggende, i 1962 nedbrændte Villa Julebæk.